

Marek Saj

Prawna strona ślubu czystości

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 52/3-4, 117-135

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

O. MAREK SAJ CSsR

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

PRAWNA STRONA ŚLUBU CZYSTOŚCI

Treść: Wstęp. – 1. Celibat i wstrzemięźliwość. – 2. Życie duchowe. – 3. Środki społecznej komunikacji. – 4. Klauzura. – 5. Strój zakonny. – 6. Roztropne odnoszenie się i uczęszczanie do innych osób. – 7. Powstrzymywanie się i unikanie tego co nie przystoi i jest nieprzyzwoite. – 8. Działalność apostołska. – 9. Zawarcie lub usiłowanie zawarcia małżeństwa. – 10. Czyny przeciwne szóstemu przykazaniu. – 11. Naruszenie świętych więzów i zawinione zachowanie przynoszące zgorszenie. – 12. Poważne zewnętrzne zgorszenie i szkoda godząca instytutowi. – Zakończenie.

Wstęp

Życie konsekrowane należy do życia i świętości Kościoła¹. Chrześcijaństwo, wybierając ten rodzaj życia, pod działaniem Ducha Świętego, pragną z nowego i szczególnego tytułu, jeszcze dokładniej naśladować Chrystusa czystego, ubożego i posłusznego. Ta forma życia, erygowana przez kompetentną władzę Kościoła, kształtowana jest przez zobowiązanie się do praktykowania wspomnianych rad ewangelicznych. Mogą być one ślubowane, jak to ma miejsce w instytutach zakonnych², albo przyrzekane, jak to wystę-

¹ Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum 1984, (dalej: KPK/1983), kan. 574 § 1; Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele, *Lumen gentium*, (dalej: LG), nr 44; *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Typis Polyglottis Vaticanis 1943, (dalej: KPK/1917), kan. 487: „Status religiosus seu stabilis in communi vivendi modus, quo fideles, praeter communia praecepta, evangelica quoque consilia servanda per vota obedientiae, castitatis et paupertatis suscipiunt, ab omnibus in honore habendus est”.

² Por. KPK/1983, kan. 607 § 2: „Instytut zakonny jest wspólnotą, której członkowie, zgodnie z własnym prawem, składają śluby wieczyste lub czasowe, ale odnawiane

puje w instytutach świeckich³ lub niektórych stowarzyszeniach życia apostołskiego⁴. „Rady ewangeliczne – jak czytamy w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* – oparte na nauce i przykładzie Chrystusa-Nauczyciela, są darem Bożym, który Kościół otrzymał od Pana i z Jego łaski ustawicznie zachowuje”⁵, a o osobach nimi żyjących papież Benedykt XVI mówi, iż mają one największy udział w ewangelizacji świata⁶.

Bez względu na rodzaj publicznego zobowiązania się do przestrzegania w swoim życiu rad ewangelicznych, mają one bardzo głębokie znaczenie teologiczne, zaczerpnięte z życia i przykładu Jezusa Chrystusa. Poprzez ich praktykę, osoby Bogu poświęcone świadczą o przeznaczeniu człowieka, o wartościach właściwych Królestwu Bożemu. Jednak oprócz czysto religijnego ich rozumienia, rady ewangeliczne posiadają także swój wymiar prawny. Zgodnie z normą kodeksową, to właśnie „do kompetentnej władzy kościelnej należy interpretacja rad ewangelicznych, prawne regulowanie ich praktyki, ustanawianie stałych form takiego życia przez kanoniczną aprobatę, jak również odpowiednia troska, aby instytuty wzrastały i rozwijały się zgodnie z duchem ich założycieli i zdrowych tradycji”⁷. *Kodeks Prawa Kanonicznego* w swoich przepisach zajmuje się właśnie tą stroną rad ewangelicznych. Przepisy te są bardzo ogólne, szczegółowe bowiem zapisy winny znaleźć się w prawie własnym poszczególnych instytutów zakonnych i świeckich czy też stowarzyszeń życia apostołskiego.

po upływie czasu oraz podejmują braterskie współżycie we wspólnocie”; Sobór Watykański II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Prefectae caritatis*, (dalej: PC), nr 15.

³ Por. KPK/1983, kan. 712: „Przy zachowaniu przepisów kan. 598-601, konstytucje winny ustanowić święte więzy, przez które przyjmuje się w instytucie rady ewangeliczne, oraz określić obowiązki, jakie wprowadzają te więzy, z utrzymaniem jednak zawsze w sposobie życia właściwego instytutowi świeckiego charakteru”; PC, nr 11.

⁴ Por. KPK/1983, kan. 731 § 2: „Wśród nich są stowarzyszenia, których członkowie podejmują rady ewangeliczne przez jakieś więzy określone w konstytucjach”; PC, nr 1, 12-14.

⁵ KPK/1983, kan. 575; por. LG, nr 43; PC, nr 1.

⁶ Por. B e n e d y k t XVI, *Powołania w służbie Kościoła misyjnego*. Orędzie na XLV Dzień Modlitw o powołania, Watykan, 3 grudnia 2007, „L'Osservatore Romano” 3 (2008), s. 7; Sobór Watykański II, Dekret o misyjnej działalności Kościoła, *Ad gentes divinitus*, (dalej: AG), nr 40.

⁷ KPK/1983, kan. 576; por. LG, nr 43-45.

Pośród trzech rad ewangelicznych na pierwsze miejsce wysuwa się rada czystości. Choć jej umiejscowienie w tej triadzie nie świadczy o jej ważności w stosunku do dwóch pozostałych⁸, to jednak jest ona jednym z najbardziej irracjonalnych paradoksów chrześcijańskich, aż do tego stopnia, że nie wszyscy go pojmują i potrafią nim żyć, gdyż „nie mieści się w logice tego świata”⁹. Nawet ci, którzy publicznie decydują się na taki rodzaj życia dla Pana Boga, nie zawsze potrafią wytrwać w tym zobowiązaniu, o czym świadczy chociażby ilość spraw wnoszonych do Stolicy Apostolskiej. Pośród przyczyn będących powodem prośb do Ojca świętego o zwolnienie z obowiązku celibatu obowiązującego duchownych, wśród których znajdują się także osoby konsekrowane, ponad 40% petentów podaje niestabilność uczuciową lub niedojrzałość emocjonalną¹⁰.

Właśnie ze względu na trudności związane z przestrzeganiem ewangelicznej rady czystości Prawodawca kościelny podaje szereg przepisów mających na celu ochronę tego zobowiązania. W artykule niniejszym zostanie zatem przedstawiona prawna strona ewangelicznej rady czystości, by poprzez omawiane normy ukazać jej praktyczną wartość i skutki ewentualnego nieprzestrzegania.

1. Celibat i wstrzemięźliwość

W *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1983 roku znajdujemy określenie, czym jest ewangeliczna rada czystości. Czytamy w nim: „Ewangeliczna rada czystości podejmowana ze względu na Królestwo niebieskie, będąca znakiem przyszłego świata i źródłem obfitej płodności w niepodzielnym sercu, zawiera w sobie obowiązek

⁸ W dokumentach soborowych, podobnie jak w obecnie obowiązującym *Kodeksie Prawa Kanonicznego* wymieniana jest ona na pierwszym miejscu (zob. LG, nr 43; PC, nr 12; KPK/1983, kan. 573 § 2, 599-601). W *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1917 roku była ona wymieniana na drugim miejscu (zob. kan. 478). W literaturze przedmiotu również nie zawsze jest ona wymieniana jako pierwsza z trzech rad ewangelicznych. Zob.: J a n P a w e ł II, *Konsekrowana czystość*, w: J a n P a w e ł II, *Wierzę w Kościół*, Città del Vaticano 1996, s. 506; tenże, *Życie wewnętrzne duszą apostołstwa*, w: *Ofiarowanie Pańskie z papieżem Janem Pawłem II*, (red. K. W ó j t o w i c z), Kraków 1998, s. 47.

⁹ B e n e d y k t XVI, *Bądźcie wiarygodnym i jasnym znakiem Ewangelii*. Do przełożonych generalnych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, Rzym, 22 maja 2006, „L'Osservatore Romano” 9-10 (2006), s. 36.

¹⁰ Por. W. B a r s z c z, *Odejścia z kapłaństwa – kwestie prawne*, „Pastores” 1 (2008), s. 111.

doskonałej wstrzemięźliwości w celibacie”¹¹. Kanon ten znajdujemy w części dotyczącej wszystkich instytutów życia konsekrowanego, czyli tak zakonnych, jak i świeckich, co więcej, odnosić go możemy również do stowarzyszeń życia apostołskiego, które podejmują rady ewangeliczne. Znaczy to więc, że Prawodawca we wspomnianym kanonie opisuje nam radę czystości, bez względu na sposób zobowiązania się do niej, czyli niezależnie od tego, czy osoba zobowiąże się do przestrzegania rady czystości poprzez śluby zakonne, czy też poprzez inne święte więzy. W tej zatem ogólnej normie wyróżnić możemy kilka elementów. Pierwszym z nich jest obowiązek zachowania doskonałej wstrzemięźliwości w celibacie. Jak więc widać prawodawca wymienia tutaj wstrzemięźliwość i celibat. Warto to zaakcentować, gdyż najczęściej celibat kojarzony jest tylko ze zobowiązaniem właściwym dla duchownych diecezjalnych Kościoła katolickiego, do którego zobowiązują się podczas święceń diakonatu¹².

Wstrzemięźliwość i celibat zatem to dwie, odrębne rzeczywistości, które jednak połączone tworzą ślub czystości składany w instytutach zakonnych. Wstrzemięźliwość jest właściwością obecną nie tylko w życiu szczególnie Bogu poświęconym, obecna jest także w związku małżeńskim. W przypadku osób konsekrowanych jest ona powstrzymaniem się od jakiegokolwiek aktu, wewnętrznego i zewnętrznego, przeciwko szóstemu i dziewiątemu przykazaniu Dekalogu¹³. Celibat natomiast to beżzenność, to rezygnacja z wielkiej wartości, jaką jest życie w małżeństwie z drugą osobą¹⁴. Papież Benedykt XVI podczas swej podróży apostołskiej do Polski mówił między innymi do osób konsekrowanych, że w chwili profesji zakonnej wyrzekły się rzeczy dobrych, w tym także prawa do zało-

¹¹ KPK/1983, kan. 599; por. LG, nr 42; PC, nr 12; Sobór Watykański II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów, *Presbyterorum ordinis*, (dalej: PO), nr 16. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku nie posiadał normy określającej ślub czystości.

¹² Por. KPK/1983, kan. 277 § 1: „Duchowni obowiązani są zachować ze względu na Królestwo niebieskie doskonałą i wieczystą wstrzemięźliwość; i dlatego zobowiązani są do celibatu, który jest szczególnym darem Bożym, dzięki któremu święci szafarze mogą niepodzielnym sercem łatwiej złączyć się z Chrystusem a także swobodnie oddać się służbie Bogu i ludziom”; PO, nr 16; KPK/1917, kan. 132, 133 § 1.

¹³ Por. J.W. G o g o l a, *Czystość konsekrowana: teologia i praktyka*, w: *Formacja zakonna*, t. 3, (pr. zbior. pod red. J.W. G o g o l i), Kraków 1997, s. 11.

¹⁴ Tamże, s. 12; J a n P a w e ł II, Adhortacja apostołska *Familiaris consortio*, o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym, 22 listopada 1981, nr 16.

zenia własnej rodziny, by bezgranicznie oddać siebie Chrystusowi i Jego Królestwu¹⁵. W innym miejscu jakby dodatkowo wyjaśniał, iż „wybór dziewictwa z miłości do Boga i do braci, wymagany od tych, którzy wchodzą na drogę kapłaństwa i życia konsekrowanego, niczego nie ujmuje wartości chrześcijańskiego małżeństwa: i jedno, i drugie, na dwa odmienne i komplementarne sposoby, w jakimś sensie unaocniają tajemnice przymierza między Bogiem i Jego ludem”¹⁶.

2. Życie duchowe

Jak już to zostało wcześniej podkreślone, ślubowana, czy też przyrzekana ewangeliczna rada czystości nie dotyczy tylko wymiaru ściśle teologicznego. Prawodawca kościelny w swoich normach również zajmuje się tą radą. Przepisy kodeksowe w tej materii są bardzo ogólne. W części dotyczącej obowiązków i praw instytucji oraz ich członków¹⁷ wymieniają środki, które mają pomagać w przestrzeganiu rady czystości. Nie są to środki czysto techniczne, ale związane z życiem duchowym, o czym świadczy choćby następujący zapis: „Zakonnicy mają często zwracać swoją myśl ku Bogu, codziennie robić rachunek sumienia i często przystępować do sakramentu pokuty”¹⁸. Norma taka oznaczać może, że bez odpowiedniego życia duchowego, a te trzy elementy w niej wymienione o nim świadczą, trudne będzie wytrwanie w takim powziętym publicznie zobowiązaniu. Każda więc osoba konsekrowana ma żyć świadomością obecności Boga we własnym życiu. Papież Benedykt XVI tłumaczy, że życie duchowe tych właśnie osób polega na dawaniu „prymatu Boga”. Ten prymat ma czynić obecne czasy czasem łaski, ma wielkie znaczenie w czasach, w których doświadczają się wielkiej nieobecności Boga¹⁹. Osoby konsekrowane mają więc dawać świa-

¹⁵ Por. B e n e d y k t XVI, *Maryja uczy nas wytrwałości w wierze*. Przemówienie podczas spotkania z zakonnikami, zakonnice, seminarzystami i przedstawicielami ruchów kościelnych na Jasnej Górze, Częstochowa, 26 maja 2006, „L'Osservatore Romano” 6-7 (2006), s. 25.

¹⁶ B e n e d y k t XVI, *Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary*. Przemówienie do Kongresu Diecezji Rzymskiej, Rzym, 6 czerwca 2005, „L'Osservatore Romano” 9 (2005), s. 33.

¹⁷ Zob. KPK/1983, kan. 662-672.

¹⁸ KPK/1983, kan. 664; por. PO, nr 18; KPK/1917, kan. 125 nr 1, 595 § 1 nr 3.

¹⁹ Por. B e n e d y k t XVI, *Nasze życie duchowe wobec wyzwań, jakie przeżywa Europa*. Przesłanie do zakonnic i zakonników Europy ogłoszone na zakończenie Zebra-

dectwo „o pierwszeństwie Boga w stosunku do wszystkiego”²⁰. W tej żażyłości z Bogiem ma pomagać także codzienny rachunek sumienia²¹, będący jednocześnie niezbędnym środkiem duchowym pomagającym w przygotowaniu się do sakramentalnej spowiedzi²². Praca nad sobą, tak konieczna w życiu chrześcijańskim, wymaga momentów refleksji, oceny własnych postępów na drodze do świętości, poprawy swoich błędów i zdobywania cnót²³. Trzecim wymienionym środkiem jest częste korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania, nierozzerwalnie związane z dwoma pierwszymi środkami. Ze względu na nieocenioną wartość tego sakramentu, za wskazaniem kodeksowymi idą wszystkie formacyjne dokumenty, polecając przystępować do tego sakramentu nawet co dwa tygodnie. Akcentują one także potrzebę posiadania stałego spowiednika na wszystkich etapach formacyjnych, czyli właściwie przez całe życie, co pozwala owocniej pracować nad sobą i wzrastać duchowo²⁴.

Mówiąc o duchowych środkach umacniających życie osoby konsekrowanej, warto zwrócić uwagę na oryginalny tekst tego kanonu: „In animi erga Deum conversione insistant religiosi, conscientiam etiam cotidie examinent et ad paenitentiae sacramentum frequenter accedant”²⁵. Polski tłumacz użył słów: „zakonnicy mają często zwracać swoją myśl ku Bogu”. Język łaciński z kolei inaczej to określił: „in animi erga Deum conversione insistant religiosi”. Mówi się

nia Plenarnego Unii Konferencji Przełożonych Wyższych Europy, Fatima, 6-12 lutego 2006, Wiadomości KAI, 19 marca 2006, s. 27; tenże, *Kościół i świat potrzebują waszego świadectwa*. Do osób konsekrowanych diecezji rzymskiej, Rzym, 10 grudnia 2005, „L'Osservatore Romano” 3 (2006), s. 36.

²⁰ B e n e d y k t XVI, *Światowy dzień modlitw o powołania*, Rozważanie podczas niedzielnej modlitwy Anioł Pański, Rzym, 13 kwietnia 2008, „L'Osservatore Romano”, 5 (2008), s. 34.

²¹ Por. E. G a m b a r i, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998, s. 455.

²² Por. PO, nr 18.

²³ Por. A. C e n c i n i, *Żyć w pojednaniu*, Kraków 1995, s. 44-46, 48.

²⁴ Por. Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, Dekret dotyczący spowiedzi zakonników oraz niedopuszczenia z powodu choroby do złożenia ślubów, *Dum canonizarum*, 8 grudnia 1970, (dalej: DC), nr 3; Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, Istotne elementy nauczania Kościoła na temat życia konsekrowanego w zastosowaniu do instytutów oddających się pracy apostołskiej, *Essential elements*, 31 maja 1983, nr 20; Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich, Kontemplacyjny wymiar życia zakonnego, *Dimensio contemplativa*, 12 sierpnia 1980, nr 10.

²⁵ KPK/1983, kan. 664.

więc o nawracaniu duszy do Boga. W tym sformułowaniu warto podkreślić pojęcie „nawracanie”. Jest to o tyle ważne, że nawracanie jest procesem zawsze ciągłym, a nie czymś stałym, co można w jednej chwili osiągnąć²⁶. Z pewnością „nawracanie” bardziej pokazuje starania i wysiłek człowieka, niż tylko „częste zwracanie myśli ku Bogu”. Nie wdając się zbytnio w niuanse językowe, bezsprzecznym jest, że osoba konsekrowana, by wytrwała w ślubie czystości ma nieustannie żyć blisko Pana Boga, nieustannie nawracać się do Niego. To ważne, skoro sam Najwyższy Prawodawca zagadnienie to normuje w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*. Ponadto, sfery ślubu czystości nie można ograniczać tylko do kwestii zewnętrznych, gdyż wówczas, jak twierdzi Antoni Jozafat Nowak, „ciało będzie rozumiane jako antyteza duchowości. Ono powinno być wciągnięte w sferę ducha”²⁷.

3. Środki społecznej komunikacji

Kolejną pomocą sprzyjającą ślubowi czystości jest odpowiednie podejście do środków społecznej komunikacji. Choć same w sobie są niezbędne, także w ewangelizacji, to niosą z sobą duże zagrożenie. Stąd kodeksowa norma stanowi, że „w korzystaniu z środków społecznego przekazu, należy zachować konieczne rozeznanie i unikać tego, co przynosi szkodę własnemu powołaniu i stanowi zagrożenie dla czystości osoby konsekrowanej”²⁸. Potwierdzenie tego znajdujemy także w soborowym dekrecie poświęconym środkom przekazu *Inter mirifica*, gdzie czytamy, by „wszyscy odbiorcy (...) unikali (...) tego, co stałoby się dla nich powodem lub okazją do poniesienia uszczerbku duchowego, lub tego, co przez zły przykład może innych narazić na niebezpieczeństwo”²⁹. Wczytując się w normę kodeksową nie zauważymy zakazu korzystania z tych

²⁶ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, 11 października 1992, Poznań, Pallottinum 1994, nr 1427-1429.

²⁷ A. J. Nowak, *Osoba konsekrowana*, Lublin 2006, s. 534.

²⁸ KPK/1983, kan. 666. To nowa norma, której odpowiednika nie znajdujemy w *Kodeksie* z 1917 roku. Jej źródłami są między innymi: Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu, *Inter mirifica*, (dalej: IM), nr 9-10; PC, nr 12; Paweł VI, *Motu proprio, Ecclesiae Sanctae*, Przepisy wykonawcze do Dekretu Soboru Watykańskiego II *Prefectae caritatis*, 6 sierpnia 1966, (dalej: ES), nr I: 25 § 2a, b; tenże, Adhortacja apostołska, *Evangelica testificatio*, Wskazania na temat odnowy życia zakonnego według nauki Soboru Watykańskiego II, 29 czerwca 1971, (dalej: ET), nr 46.

²⁹ IM, nr 9.

mediów, ale jakby ostrzeżenie, by podchodzić do nich rozważnie i wybierać nade wszystko te, które są wartościowe i służą rozwojowi³⁰. Jan Paweł II mając na względzie zagrożenia jakie niosą środki społecznej komunikacji, zwłaszcza dla przeżywania ślubu czystości, kieruje jakby przesłanie: „Trzeba, aby życie konsekrowane ukazywało współczesnemu światu przykłady czystości przeżywanej przez mężczyzn i kobiety, którzy odznaczają się zrównoważeniem, samokontrolą, inicjatywą, dojrzałością psychiczną i uczuciową”³¹. Szczegółowe zaś przepisy dotyczące materii korzystania z tych środków pozostawione są prawu własnemu instytutów i stowarzyszeń³².

4. Klauzura

Prawną instytucją, funkcjonującą od początku życia zakonnego jest klauzura³³, która, zachowywana we wszystkich domach zakonnych, ma być przystosowana do charakteru i misji instytutu, zgodnie z postanowieniami własnego prawa, z zarezerwowaniem zawsze jakiejś części domu zakonnego tylko dla zakonników³⁴. Klauzurę także należy rozpatrywać w kontekście złożonego ślubu czystości, gdyż ma ona nade wszystko za cel nie tylko oddzielenie od świata,

³⁰ ET, nr 46; DC, nr 14.

³¹ Jan Paweł II, Adhortacja apostołska, *Vita consecrata*, O życiu konsekrowanym i jego misji w Kościele i w świecie, 25 marca 1996, (dalej: VC), nr 88; por. PC, nr 12.

³² Na przykład kontemplacyjny Zakon Sióstr Redemptorystek w swoich normach stanowi: „Mając na uwadze przepisy prawa kanonicznego /kan. 666/ oraz wymogi życia kontemplacyjnego, użycie telefonu oraz innych środków społecznego przekazu, a także sprawy związane z korespondencją będą określone przez statuty szczegółowe każdego klasztoru”. Zob. Statuty Zakonu Sióstr Najświętszego Odkupiciela, Rzym 1995, nr 019. Z kolei Siostry Pasterki od Opatrzności Bożej podają w swoich Konstytucjach treść nieznacznie różniącą się od normy kodeksowej: „W używaniu środków masowego przekazu siostry zachowują właściwe rozeznanie i będą unikać tego, co jest szkodliwe dla ich powołania i niebezpieczne dla czystości (kan. 666)”. Zob. *Konstytucje Zgromadzenia Sióstr Pasterek od Opatrzności Bożej*, Jabłonowo Pomorskie 1991, nr 108.

³³ Por. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/2, (red. J. Krukowski), Pallottinum 2006, s. 101; M. Daniłuk, *Encyklopedia Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego*, Lublin 2000, s. 183-185.

³⁴ Por. KPK/1983, kan. 667 § 1; ET, nr 46; KPK/1917, kan. 604 § 1: „In domibus etiam Congregationum religiosarum sive pontifici sive dioecesani iuris clausura servetur, in quam nemo alterius sexus admittatur, nisi ii de quibus in can. 598, § 2 et can. 600, aliique quos ex iustis ac rationabilibus bausis Superiores admitti posse censuerint”, § 2” „Praescriptum can. 599 etiam domibus Congregationum religiosarum sive virorum sive mulierum applicetur”.

ale ma wymiar pozytywny, jako szczególny znak i ochrona³⁵. Tak też jest ona postrzegana w Konstytucjach wielu instytutów³⁶.

5. Strój zakonny

Wśród wielu obowiązków dotyczących osób konsekrowanych, Prawodawca kościelny wymienia także noszenie stroju zakonnego: „Zakonnicy powinni nosić strój instytutu, wykonany zgodnie z przepisami własnego prawa, na znak swojej konsekracji i świadectwa ubóstwa”³⁷. Norma dotycząca stroju zakonnego jest dzisiaj bardziej łagodna niż przewidywał to poprzedni *Kodeks*, według którego należało go nosić tak w domu zakonnym, jak i poza nim³⁸. Choć nie należy on do istotnych elementów tego życia i nie jest używany przez wszystkie instytuty zakonne, to jednak jest znakiem konsekracji bardziej akcentowanym ze względu na ślub ubóstwa niż czystości, ale ma on również swoje znaczenie w wymiarze tej właśnie rady ewangelicznej³⁹. Według papieża Benedykta XVI, prowadzenie życia w czystości oznacza także wyrzekanie się zwracania na siebie uwagi, powściągliwość i skromność, a to wszystko będzie świadectwem również poprzez wybór prostego stroju⁴⁰. Instytuty, które nie posiadają określonego stroju, bo taki jest ich charakter określony w prawie własnym, „winny zadbać o to – jak czytamy w *Vita consecrata* – aby ubiór (ich) członków (...) wyrażał swoją

³⁵ ES, nr II, 6; PC, nr 16.

³⁶ Konstytucje Dominikanów, w części dotyczącej obserwacji zakonnej, wśród środków pomagających zachować śluby zakonne wymieniają właśnie klauzurę. Por. *Księga Konstytucji i zarządzeń Braci Zakonu Kaznodziejów*, wyd. VI, W drodze 2003, nr 40. Dla Księżej Jezuitów, zachowanie klauzury powodowane jest względami przyzwoitości i skromności, co bezsprzecznie powiązane jest ze ślubem czystości. Por. *Konstytucje Towarzystwa Jezusowego*, Kraków-Warszawa 2006, nr [266-267].

³⁷ KPK/1983, kan. 669 § 1; PC, nr 17; ET, nr 22. Prawo własne dokładnie określa zasady używania stroju zakonnego. Na przykład w Prowincji Warszawskiej Zgromadzenia Najświętszego Odkupiciela habit zakonny obowiązkowy jest na pracach apostołskich oraz przy wykonywaniu czynności urzędowych i liturgicznych. Por. *Statuty Prowincjalne Prowincji Warszawskiej Redemptorystów*, Warszawa 2001, nr 0054.

³⁸ Por. KPK/1917, kan. 596: „Religiosi omnes proprium suae religionis habitum deferant tum intra tum extra domum, nisi gravis causa excuset, iudicio Superioris maioris aut, urgente necessitate, etiam localis”.

³⁹ Habit zakonny, według wspomnianego już prawodawstwa Dominikanów, jest pomocą w zachowywaniu ślubów. Por. *Księga Konstytucji i zarządzeń Braci Zakonu Kaznodziejów*, wyd. VI, W drodze 2003, nr 40.

⁴⁰ Por. B e n e d y k t XVI, *Bądźcie wiarygodnym i jasnym znakiem...*, dz. cyt., s. 36.

prostotą i godnością naturę ich powołania⁴¹, co ma duży związek z ochroną i przeżywaniem ślubu czystości.

6. Roztropne odnoszenie się i uczęszczanie do innych osób

Mając na uwadze zachowanie i przestrzeganie przez zakonników doskonałej wstrzeźliwości w celibacie, *Kodeks Prawa Kanonicznego* w kanonie 672⁴² podaje kolejne normy temu sprzyjające, które znajdujemy w rozdziale traktującym o obowiązkach i prawach duchownych⁴³. Warto tutaj przytoczyć ich treść, gdyż z pewnością mają bezpośredni związek z tą właśnie radą ewangeliczną. W pierwszej zatem kolejności, podobnie jak duchowni, tak również i zakonnicy „obowiązani są zachować ze względu na Królestwo niebieskie doskonałą i wieczystą wstrzeźliwość; i dlatego zobowiązani są do celibatu, który jest szczególnym darem Bożym, dzięki któremu święci szafarze mogą niepodzielnym sercem łatwiej złączyć się z Chrystusem a także swobodnie oddać się służbie Bogu i ludziom⁴⁴. Norma ta jest niczym innym, jak powtórzeniem treści zawartych w kanonie określającym ewangeliczną radę czystości⁴⁵. Jej powtórzenie, z podaniem jej podstaw i znaczenia, ma wzmocnić ten życiowy wybór. Drugi paragraf tego kanonu jest już bardzo praktycznym wskazaniem a także przestrożą w życiu ślubem czy radą czystości, a dotyczy także, jak już wspomnieliśmy, osób konsekrowanych: „Duchowni powinni odnosić się z należyłą roztropnością do osób do których uczęszczanie mogłoby narazić

⁴¹ VC, nr 25.

⁴² KPK/1983, kan. 672: „Zakonnicy są związani przepisami kan. 277, 285, 286, 287 i 289; zakonnicy będący duchownymi – ponadto przepisami kan. 279, § 2. W instytucjach laickich na prawie papieskim, zezwolenie, o których w kan. 285, § 4, może być udzielone przez własnego przełożonego wyższego”; KPK/1917, kan. 592: „Obligationibus communibus clericorum, de quibus in can. 124-142, etiam religiosi omnes tenentur, nisi ex contextu sermonis vel ex rei natura aliud constet”.

⁴³ Zob. KPK/1983, Księga II, Rozdział III: Obowiązki i prawa duchownych, kan. 273-289.

⁴⁴ KPK/1983, kan. 277 § 1; por. PO, nr 16; KPK/1917, kan. 132 § 1: „Clerici in maioribus ordinibus constituti a nuptiis arcentur et servandae castitatis obligatione ita tenentur, ut contra eandem peccantes sacrilegii quoque rei sint, salvo praescripto can. 214 § 1”, § 2: „Clerici minores possunt quidem nuptias inire, sed, nisi matrimonium fuerit nullum vi aut metu eisdem incusso, ipso iure e statu clericali decidunt”, § 3: „Coningatus qui sine dispensatione apostolica ordines maiores, licet bona fide, susceperit, ab eorumdem ordinum exercitio prohibetur”.

⁴⁵ Por. KPK/1983, kan. 599.

na niebezpieczeństwo ich obowiązek zachowania wstrzeźliwości lub wywołać zgorzenie wiernych⁴⁶. Prawodawca w cytowanym kanonie nie wymienia wprost kobiet, jak to było w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* z 1917 roku⁴⁷, ale mówi o osobach, zatem częściej zarówno do kobiet, jak i mężczyzn w konkretnym przypadku mogłoby narazić osoby Bogu poświęcone na różnego rodzaju zagrożenia⁴⁸. W materii tej mogą istnieć także inne, bardziej szczegółowe przepisy, które w przypadku kleru diecezjalnego wydaje biskup diecezjalny, a w przypadku osób konsekrowanych, ich własny ordynariusz. Oni to w poszczególnych przypadkach będą kompetentni do oceny obowiązkowego zachowania tego prawa⁴⁹.

7. Powstrzymywanie się i unikanie tego co nie przystoi i jest nieprzyzwoite

W tym samym duchu wypowiada się kolejna norma do której odsyła kanon 672. Zobowiązania związane z radą czystości umieszczone są w pierwszym i drugim paragrafie 285 kanonu. Czytamy w nich: „Duchowni powinni powstrzymać się od tego wszystkiego, co wprost nie przystoi ich stanowi, według przepisów prawa partykularnego”⁵⁰. „Duchowni niech unikają tego, co chociaż nie jest nieprzyzwoite, jednak obce stanowi duchownemu”⁵¹. Zgodnie więc z ich brzmieniem, własne prawo ma określić to wszyst-

⁴⁶ Tamże, kan. 277 § 2; por. PO, nr 16.

⁴⁷ *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku mówił wprost o kontaktach duchownych z kobietami, do których uczęszczanie, albo ich przebywanie u duchownych, mogłoby być dla nich zagrożeniem lub wywołać zgorzenie. KPK/1917, kan. 133 § 1: „Caveant clerici ne mulieres, de quibus suscipio esse possit, apud se retineant aut quoquo modo frequentent”.

⁴⁸ Por. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1, (red. J. K r o w s k i), Pallottinum 2005, s. 99.

⁴⁹ Por. KPK/1983, kan. 277 § 3; Podobna jest norma poprzednio obowiązującego *Kodeksu*, według którego osąd co do przebywania lub nawiedzania kobiet, nawet takich, co do których nie było podejrzeń, ale w poszczególnym przypadku mogło wywołać zgorzenie lub stanowić jakieś zagrożenie dla duchownego, należał do ordynariusza miejsca. On także miał prawo zabraniać duchownym takiego przebywania lub nawiedzania. KPK/1917, kan. 133 § 3: „Iudicium an retinere vel frequentare mulieres, etiam illas in quas communiter suspicio non cadit, in peculiari aliquo casu scandalo esse possit aut incontinentiae afferre periculum, ad Ordinarium loci pertinet, cuius est clericos ab hac retentione vel frequentatione prohibere”.

⁵⁰ KPK/1983, kan. 285 § 1.

⁵¹ KPK/1983, kan. 285 § 2.

ko, co nie przystoi obranemu stanowi życia i od czego osoby takie winny się powstrzymywać. Biorąc pod uwagę *Kodeks Prawa Kanonicznego* z 1917 roku, który konkretnie określał takie zachowania⁵², i porównując go z aktualnie obowiązującym prawem kodeksowym powyżej podanym, niekoniecznie pod tymi zdaniemmi kryć się będą zachowania przeciwne ślubowi czystości, ale ich ogólne sformułowanie takie zachowania również należy brać pod uwagę. Bez wątplenia każda osoba, tak duchowna jak i zakonna, powinna unikać tego wszystkiego, co przeczy ich stanowi i co mogłoby być przyczyną zgorznięcia w konkretnym środowisku⁵³.

Inne, wymienione w kanonie 672 dyspozycje kodeksowe dotyczące osób zakonnych nie odnoszą się ani wprost, ani pośrednio do ewangelicznej rady czystości, stąd nie będą tutaj omawiane. Zawarte w nich dyspozycje wiążą się bowiem z pozostałymi dwoma radami, czyli z ubóstwem i posłuszeństwem⁵⁴.

8. Działalność apostołska

W kontekście prawnego wymiaru ślubu czystości można także rozpatrywać działalność apostołską instytutów życia konsekrowanego. Każdy instytut ma swoją własną misję, która wpisana jest w jego *patrimonium*⁵⁵. Tym jednak, co łączy wszystkie instytuty w pastoralnej działalności jest świadectwo. W prawie kodeksowym czytamy: „Apostolstwo wszystkich zakonników polega na świadectwie ich życia konsekrowanego, które winni ożywiać modlitwą i poku-

⁵² Zgodnie z postanowieniem poprzedniego *Kodeksu Prawa Kanonicznego* duchownym nie wolno było uczestniczyć w widowiskach, tańcach i przedstawieniach, na których być nie wypadało lub na których obecność duchownego, zwłaszcza gdyby były one publiczne, wywołałaby zgorznienie: KPK/1917, kan. 140: „Spectaculis, choreis et pompis quae eos dedecent, vel quibus clericos interesse scandalo sit, praesertim in publicis theatris, ne intersint”. W materii tej *Kodeks* ten zawierał także ogólne sformułowanie, przejęte przez obecnego Prawodawcę, iż duchowni powinni unikać nawet tego, co jakkolwiek nie jest niestosowne, dalekie jest jednak od stanu duchownego. KPK/1917, kan. 139 §1: „Ea etiam quae, licet non indecora, a clericali tamen statu aliena sunt, vitentur”.

⁵³ Por. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/1..., dz. cyt., s. 109.

⁵⁴ Zob. KPK/1983, kan. 279 § 2, 285 §§ 3-4, 286, 287, 289.

⁵⁵ KPK/1983, kan. 578: „Wszyscy powinni wiernie zachowywać myśl i zamierzenia założycieli, zatwierdzone przez kompetentną władzę kościelną dotyczące natury, celu, ducha i charakteru instytutu, jak również zdrowych jego tradycji, co stanowi dziedzictwo tegoż instytutu”. Por. LG, nr 45; PC, nr 2b; ES, nr II: 16 § 3.

ta”⁵⁶. Taka norma wskazuje na to, iż indywidualne i wspólnotowe świadectwo życia osób szczególnie Bogu poświęconych, naznaczone modlitwą i pokutą, jest ważniejsze od każdej zewnętrznej działalności. W swoich przemówieniach zauważa to także obecny papież Benedykt XVI. Do przełożonych generalnych instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołowskiego powiedział: „Współcześnie zadaniem osób konsekrowanych jest być świadkami przemieniającej obecności Boga w coraz bardziej zdezorientowanym i chaotycznym świecie, w świecie, w którym wyraźne i określone kolory zostały zastąpione przez odcienie”⁵⁷. W innym miejscu dodał: „Kościół potrzebuje waszego świadectwa”⁵⁸. We współczesnym świecie, który przede wszystkim nastawiony jest na dobrobyt, bogactwo i przyjemność, które są dla niego często najważniejszym i jedynym celem życia, osoby konsekrowane mają być wyraźnym świadectwem istnienia innej formy sensownego życia, mają przypominać, że sprawiedliwość i prawda są możliwe⁵⁹. W ten sposób będą nie tylko jasnym i wiarygodnym znakiem Ewangelii, ale także i jej paradoksów⁶⁰. Zgodnie z taką myślą Ojca świętego ślub czystości jest również i paradoksem, i świadectwem innej formy życia, co wpisuje się w kodeksowe wymagania stawiane tym osobom.

9. Zawarcie lub usiłowanie zawarcia małżeństwa

Ślubowana ewangeliczna rada czystości chroniona jest przez normy, które przewidują sankcje za wykroczenia przeciwko złożonym zobowiązaniom. Członek instytutu zatem, który zawarł małżeństwo lub usiłował je zawrzeć, nawet tylko cywilne, zostaje wydalony z instytutu mocą samego prawa⁶¹. Ponieważ „wszyscy wierni mają prawo być wolnymi od jakiegokolwiek przymusu w wyborze sta-

⁵⁶ KPK/1983, kan. 673; por. LG, nr 42, 44, 46; PC, nr 5-6; AG, nr 11-12.

⁵⁷ B e n e d y k t XVI, *Bądźcie wiarygodnym i jasnym znakiem...*, dz. cyt., s. 35.

⁵⁸ B e n e d y k t XVI, *Kościół i świat potrzebują...*, dz. cyt., s. 36.

⁵⁹ Por. B e n e d y k t XVI, *Jesteśmy uczniami i misjonarzami Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*. Sesja inauguracyjna V Konferencji Ogólnej Episkopatu Ameryki Łacińskiej i Karaibów, Aparecida, 13 maja 2007, „L'Osservatore Romano” 9 (2007), s. 41.

⁶⁰ Por. B e n e d y k t XVI, *Bądźcie wiarygodnym i jasnym znakiem...*, dz. cyt., s. 36.

⁶¹ Por. KPK/1983, kan. 694 § 1 n. 2; KPK/1917, kan. 646 § 1 n. 3: „Ipsa facto habendi sunt tanquam legitime dimissi religiosi: Attentantes aut contrahentes matrimonium aut etiam vinculum, ut aiunt, civile”.

nu życia”⁶², stąd więc wybór życia konsekrowanego, a w nim życia w czystości każe przypuszczać, że dana osoba wybrała go w sposób wolny. Świadomie zatem zrezygnowała z dobra, jakim jest małżeństwo. Wybór taki kluczi się zatem z decyzją na życie w małżeństwie jako wspólnocie całego życia, która dodatkowo ma być skierowana do zrodzenia i wychowania potomstwa⁶³. Byłoby to możliwe tylko w przypadku wspomnianego powyżej wydalenia z instytutu, przez co ustają śluby oraz prawa i obowiązki wynikające z profesji zakonnej⁶⁴, lub uzyskania indultu odejścia z instytutu⁶⁵. Myślmy oczywiście o zakonniku, który nie przyjął święceń, gdyż w takiej sytuacji procedury prawne będą zupełnie inne⁶⁶.

10. Czyny przeciwne szóstemu przykazaniu

Istnieją także przestępstwa dotyczące ślubu czystości, taksatywnie wymienione w *Kodeksie Prawa Kanonicznego*, za popełnienie których należy obowiązkowo wydaląc z instytutu jego sprawcę. Należą do nich: konkubinaty, czyny zewnętrzne przeciwko szóstemu przykazaniu i zgorzenie z tego powodu dla innych, wykroczenia

⁶² KPK/1983, kan. 219; Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym, *Gaudium et spes*, (dalej: GS), nr 26, 29, 52; KPK/1917, kan. 214, 542 n. 1, 971, 1087 §§ 1-2, 2352.

⁶³ KPK/1983, kan. 1055 §1: „Małżeńskie przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków oraz do zrodzenia i wychowania potomstwa, zostało między ochrzczonymi podniesione przez Chrystusa Pana do godności sakramentu”. Por. LG, nr 11, 41; GS, nr 48.

⁶⁴ KPK/1983, kan. 701: „Przez prawne wydalenie tym samym ustają śluby oraz prawa i obowiązki wynikające z profesji. Jeśli jednak członek jest duchownym, nie może wykonywać święceń, dopóki nie znajdzie biskupa, który go przyjmie po odbyciu odpowiedniej próby w diecezji, zgodnie z postanowieniem kan. 693, albo przynajmniej zezwoli na wykonywanie święceń”. Por. ES, nr I: 3 § 5; KPK/1917, kan. 641, 648, 672 § 2.

⁶⁵ KPK/1983, kan. 692: „Indult odejścia udzielony zgodnie z prawem i podany do wiadomości zainteresowanego, na mocy samego prawa zawiera w sobie dyspensę od ślubów oraz od wszystkich obowiązków wypływających z profesji, chyba że sam członek by go w chwili notyfikacji nie przyjął”. KPK/1917, kan. 640 § 1: „Qui, impetrato saecularizationis indulto, religionem relinquit: 1. A sua religione separatur, habitus eiusdem exteriorum formam debet deponere, et in Missa et horis canonicis, in usu et dispensatione Sacramentorum saecularibus assimilatur; 2. A votis liberatus manet, firmis oneribus ordinis maiori adnexis, si in sacris fuerit; non tenetur obligatione horas canonicas vi professionis recitandi nec aliis regulis et constitutionibus adstringitur”.

⁶⁶ Zob. Kongregacja Nauki Wiary, List do wszystkich Ordynariuszy miejsca i Zakonnych Przełożonych Generalnych o dyspensie od celibatu kapłańskiego *Per Litteras ad universos*, Rzym, 14 października 1980; Kongregacja Nauki Wiary, Normy dyspensowania od celibatu kapłańskiego *Praeterquam aliis*, Rzym, 14 października 1980.

przeciwko szóstemu przykazaniu z użyciem przemocy, gróźb albo w sposób publiczny, albo z osobą poniżej szesnastego roku życia⁶⁷. Gdy osoba konsekrowana dopuściła się któregoś z wymienionych czynów, przełożony nie musi bezwzględnie rozpoczynać postępowania o wydalenie. Sam prawodawca bowiem podaje, iż w przypadku wykroczeń przeciwko szóstemu przykazaniu z użyciem przemocy, gróźb albo w sposób publiczny, albo z osobą poniżej szesnastego roku życia, przełożony może odstąpić od wydalenia takiej osoby z instytutu, ale tylko wtedy, gdy w inny sposób możliwe będzie zarządzenie, by nastąpiła poprawa jej życia, wyrównanie naruszonej sprawiedliwości oraz naprawienie zgorzenia⁶⁸. Przełożony nie musi tego czynić, gdyż to do niego należy osąd, jak w danym konkretnym przypadku postąpić. Z drugiej jednak strony wymienione czyny należą do kategorii bardzo ciężkich przestępstw, więc gdyby nie dało się spełnić tych trzech warunków, odstąpienie od ukarania nie byłoby możliwe. O poważnym potraktowaniu takich czynów świadczy także decyzja Kongregacji Nauki Wiary, która podwyższyła wiek niepełnoletniej ofiary z 16 do 18 lat oraz przedłużyła czas przedawnienia do 10 lat⁶⁹.

11. Naruszenie świętych więzów i zawinione zachowanie przynoszące zgorzenie

Prawodawca kodeksowy, już nie taksatywnie, ale na zasadzie przykładu, wylicza przyczyny, które dla przełożonych kościelnych mogą stanowić podstawę do wydalenia członka z instytutu, ale już na zasadzie nie obligatoryjnej, ale fakultatywnej. Wśród tych przyczyn znaleźć możemy takie, które będą zaprzeczeniem zobowiązania się do życia ślubem czystości. Będzie to powtarzające się naruszenie świętych więzów oraz wielkie zgorzenie powstałe

⁶⁷ Por. KPK/1983, kan. 1395 §2; KPK/1917, kan. 2359 § 2: „Si delictum admiserint contra sextum decalogi praeceptum cum minoribus infra aetatem sexdecim annorum, vel adulterium, stuprum, bestialitatem, sodomiam, lenocinium, incestum cum consanguineis aut affinibus in primo gradu exercuerint, suspendantur, infames declarentur, quolibet officio, beneficio, dignitate, munere, si quod habeant, priventur, et in casibus gravioribus deponantur”.

⁶⁸ Por. KPK/1983, kan. 695 § 1. Jest to nowa norma, nie mająca swojego źródła w dawnym *Kodeksie Prawa Kanonicznego*.

⁶⁹ Por. *Epistula a Congregatione pro Doctrina Fidei missa ad totius Catholicae Ecclesiae Episcopos aliosque Ordinarios et Hierarchas interesse habentes: de delictis gravioribus eidem Congregationi pro Doctrina Fidei reservatis*, AAS 93 (2001) 785-788.

wskutek zawinionego zachowania zakonnika. Prawo własne może tutaj podawać także inne poważne przyczyny. Żeby jednak możliwe było wydalenie z wymienionych powodów, wykroczenia te muszą być poważne, zewnętrzne, poczytalne i prawnie potwierdzone⁷⁰. Wśród jednej z tych przyczyn widzimy powtarzające się naruszenie świętych więzów, czyli także ślubu czystości. Oprócz wymogu powtarzalności, wydaje się że to naruszenie musi być innego rodzaju niż zachowania przeciwne temu ślubowi a wymienione w kanonie o obowiązkowym wydaleniu z instytutu zakonnego. Z pewnością samo życie może wskazać takie przykłady, które, gdy będą się powtarzały pomimo upomnień przełożonych, staną się podstawą do ewentualnego wydalenia. Także i ta druga przyczyna wydalenia fakultatywnego jest bardzo ogólna: „wielkie zgorszenie powstałe wskutek zawinionego zachowania zakonnika”. Tutaj wprost nie mówi się o ślubie czystości, ale skoro ta norma jest tak ogólna, to i on może się w niej zwierzać. Ważne są tutaj jednak podane elementy takich czynów, którymi są wielkie zgorszenie oraz zawinione zachowanie się członka instytutu. Analizując zawinione zachowanie się zakonnika, Marcin Bider zwraca uwagę, iż polski przekład tego kanonu niezbyt precyzyjnie oddaje intencje Prawodawcy. Polski tekst „wielkie zgorszenie powstałe wskutek zawinionego zachowania się członka” w wersji łacińskiej brzmi: „grave scandalum ex culpabili modo agendi sodalis ortum”. Według wspomnianego autora, termin „agendi” akcentuje ciągłość postępowania, a nie tylko jednorazowe zachowanie się zakonnika⁷¹. Czyn zatem pojedynczy nie obligowałby przełożonego do działania zmierzającego do wydalenia z instytutu. Ten czyn musiałby być wielokrotny, przy równoczesnym upominaniu takiej osoby przez przełożonego. Ponadto czyn ten musi wywołać wielkie zgorszenie. Zgorszenie ma podwójny wymiar. Najpierw jest to pewnego rodzaju zdziwienie innych osób z powodu konkretnego zdarzenia, będącego rezultatem działania zakonnika (zgorszenie w znaczeniu obiektywnym), które to zdarzenie powoduje u postronnych osób podjęcie takich samych czynności, co nazywane jest zgorszeniem w znaczeniu subiektywnym. Ta-

⁷⁰ Por. KPK/1983, kan. 696 § 1; *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/2, (red. J. K r u o w s k i), Pallottinum 2006, s. 133-134.

⁷¹ Por. M. B i d e r, *Wydalenie fakultatywne z instytutu zakonnego według Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Lublin 2006, s. 67.

kie więc działanie może być podstawą do rozpoczęcia omawianego tutaj przez nas postępowania o wydalenie z instytutu. Decyzja przełożonego w tym przypadku musi uwzględniać stopień zgorzenia, jego obiektywną ciężkość oraz pewność zdobytych informacji⁷².

12. Poważne zewnętrzne zgorzenie i szkoda grożąca instytutowi

Naruszenie ślubowanej rady czystości, obok formy wydalenia z mocy samego prawa, wydalenia obowiązkowego czy też fakultatywnego, może być także przyczyną natychmiastowego wydalenia z domu zakonnego. W materii tej w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* czytamy: „W przypadku poważnego zgorzenia zewnętrznego lub bardzo poważnej szkody grożącej instytutowi, członek może być natychmiast wydany z domu zakonnego przez przełożonego wyższego, albo – gdy przynagła niebezpieczeństwo – przez miejscowego przełożonego za zgodą jego rady. Wyższy przełożony, jeśli zachodzi potrzeba, winien wszcząć proces o wydalenie, zgodnie z przepisami prawa albo przedstawić sprawę Stolicy Apostolskiej”⁷³. To jedyny kanon normujący sprawę natychmiastowego wydalenia z domu zakonnego. Jest on bardzo ogólny, ale chyba nie będzie błędem twierdzenie, że w praktyce zachowanie przeciwne ślubowi czystości może być powodem takiego prawnego działania przełożonego. Zgodnie

⁷² Por. P. S t a s i ń s k i, *Przyczyny wydalenia z instytutu zakonnego*, „Prawo Kanoniczne” nr 1-2 (1997), s. 168.

⁷³ KPK/1983, kan. 703; KPK/1917, kan. 653: „In casu gravis scandali exterioris vel gravissimi nocumenti communitati imminentis, religiosus statim potest a Superiore maiore cum consensu sui Consilii vel etiam, si periculum sit in mora et tempus non adsit adeundi Superiorem maiorem, a Superiore locali cum consensu sui Consilii et Ordinarii loci, ad saeculum remitti, habitu religioso illico deposito, ita tamen ut res per ipsum Ordinarium aut per Superiorem maiorem, si adsit, Sanctae Sedis iudicio sine mora subiiciatur”; kan. 668: „In casu, de quo in can. 653, religiosus statim potest a Superiore maiore, vel si periculum sit in mora et tempus non adsit recurrendi ad Superiorem maiorem, a Superiore quoque locali, cum consensu sui Consilii, ad saeculum remitti, habitu religioso illico deposito; religioso autem dimisso, statim processus, si nondum fuerit institutus, instituat ad normam canonum qui praecedunt”. Przepis kanonu 653 *Kodeksu* z 1917 roku, będącego źródłem obecnej normy zawartej w kan. 703, jest bardziej wymagający. Mówi bowiem o obowiązku natychmiastowego zdjęcia habitu przez takiego zakonnika, możliwości odesłania go do świata, a także zaangażowaniu w natychmiastowe wydalenie z domu zakonnego miejscowego ordynariusza. Aktualna norma jest bardziej ogólna. Także drugie źródło, zawarte w cytowanym kanonie 668 jest dość rygorystyczne. Jak aktualnie obowiązujący kan. 703 mówi o wszczęciu procesu o wydalenie, ale tylko wtedy, gdy zachodzi potrzeba, to kanon 668 *Kodeksu* z 1917 roku nakazywał wszczęcie takiego procesu natychmiast.

z powyższym przepisem, taka reakcja przełożonego wyższego lub nawet przełożonego miejscowego i jego rady może mieć miejsce tylko w dwóch przypadkach: gdy zaistniało poważne zewnętrzne zgorzenie, także poza wspólnotą instytutu, oraz gdy samemu instytutowi grozi bardzo poważna szkoda. Wydalenie z domu zakonnego nie będzie jednak tożsame z wydaleniem z instytutu, choć sprawa ta może w ten sposób zakończyć się, zgodnie z przewidzianą prawną procedurą⁷⁴. Według Wiesława Kiwiora, który powołuje się z kolei na innych autorów, rozeznanie sytuacji wymagać będzie od przełożonego i jego rady wielkiej rozważliwości i roztropności. Tym bardziej, że sam zakonnik, pomimo poważnego skutku swojego zachowania, mógł działać w sposób niezawiniony. Kara więc wydalenia mogłaby się okazać zbyt surowa, więc wystarczającym może okazać się tylko przeniesienie do innego, odległego domu⁷⁵.

Zakończenie

Prawodawca kościelny w *Kodeksie Prawa Kanonicznego* podaje normy dotyczące życia według rad ewangelicznych czystości, ubóstwa i posłuszeństwa w instytutach zakonnych. Są to przepisy bardzo ogólne, gdyż szczegółowe ich uregulowania winny znaleźć się w prawie własnym poszczególnych instytutów. Pośród tych rad na pierwszym miejscu zawsze wymieniana jest czystość. Oprócz teologicznych podstaw tej rady oraz jej religijnego znaczenia, posiada ona także swoje prawne umocowanie. W prawie kodeksowym znajdujemy przepisy mające na celu ochronę osób Bogu poświęconych poprzez ślub czystości. Wśród tych przepisów są kanony mówiące między innymi o odnoszeniu się z należytą roztropnością do osób do których uczęszczanie mogłoby narazić na niebezpieczeństwo obowiązek zachowania wstrzemięźliwości lub wywołać zgorzenie wiernych, dalej, są kanony o powstrzymaniu się od tego wszystkiego, co wprost nie przystoi ich stanowi, o unikaniu tego, co chociaż nie jest nieprzyzwoite, jednak jest obce ich rodzajowi życia, kanony o odpowiednim podejściu do środków społecznej komunikacji. Za-

⁷⁴ Por. *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II/2, (red. J. K r u k o w s k i), Pallottinum 2006, s. 139-140; B.W. Z u b e r t, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 2/III, Lublin 1990, s. 228-229.

⁷⁵ Por. W. K i w i o r, *Procedura obowiązująca przy eksklaustracji, sekularyzacji i wydalaniu z instytutu życia zakonnego*, w: *Formacja zakonna*, t. 2, (pr. zbior. pod red. J.W. G o g o l i), Kraków 1996, s. 163-164.

bezpieczeniu życia w czystości służy także instytucja klauzury oraz stój zakonny. By przestrzec przed wykroczeniami przeciwko tej radzie prawodawca ustanowił także sankcje karne na takie osoby, nie wykluczając nawet wydalenia osoby konsekrowanej z instytutu zakonnego. Opisane normy kodeksowe pokazują więc nie tylko teologiczną, ale nade wszystko prawną stronę ewangelicznej rady czystości, co z pewnością świadczy o wielkiej trosce Ustawodawcy kościelnego o ten rodzaj życia Bogu poświęconego.

L'aspetto giuridico del voto di castità

Il legislatore ecclesiastico nel *Codice di Diritto Canonico* offre le norme riguardanti la vita secondo i consigli evangelici di castità, di povertà e di obbedienza in istituti religiosi. Sono indicazioni molto generici, perchè norme più dettagliate devono essere messe nella legge propria di ogni istituto. La castità viene sempre nominata come prima tra i consigli. Essa ha non solo un solido fondamento teologico e un significato religioso, ma anche una propria base giuridica. Nel codice di diritto troviamo delle prescrizioni che tendono a proteggere le persone consacrate a Dio tramite il voto di castità. Tra queste norme ci sono canoni che suggeriscono di trattare con prudenza le persone, la cui familiarità potrebbe mettere a pericolo il loro obbligo della perfetta continenza oppure suscitare lo scandalo dei fedeli. Ci sono anche altri canoni che invitano ad astenersi da ciò che è sconveniente al proprio stato e ad evitare ciò che, pur non essendo indecoroso, è alieno dal loro stato. Inoltre, ci sono canoni sull'adeguato approccio ai mezzi di comunicazione sociale. A proteggere la vita in castità è anche l'istituzione di clausura e l'abito religioso. Per prevenire le possibili trasgressioni contro questo consiglio il legislatore ha stabilito pure le sanzioni penali, non escludendo perfino la dimissione di una persona consacrata dall'istituto religioso. Le suddette norme del codice rivelano, dunque, non solo l'aspetto teologico, ma soprattutto quello giuridico del consiglio evangelico di castità.